

i Srbije stavljaju u kontrast nacionalne i međunarodne faktore koji su utjecali na razvoj socijalnog poduzetništva kako bi odredili koliko su koji od njih bili značajni. Analiza pokazuje da bi bez snažnih endogenih faktora egzogeni faktori imali samo kratkotrajne i nejasne efekte za razvoj sektora.

Dalje imamo predzadnje poglavlje *Social Enterprises in the Rural Areas: A Comparative Study of the Baltic States* u kojem sedam autora sagledava procese i faktore koji omogućuju ili onemogućuju razvoj ruralnih socijalnih poduzeća u Baltičkoj regiji. Daju pregled modela ruralnih socijalnih poduzeća koja su se razvila te diskutiraju o njihovoj suradnji s drugim akterima i razvojnim potrebama.

Zaključno, urednici knjige daju prikaz zajedničkih obilježja i »testiraju« modele socijalnog poduzetništva koji su razvijeni na globalnoj razini na primjeru srednje i istočne Europe. Autori nalaze da se za tri od četiri modela razvijena globalno može reći da postoje u regiji srednje i istočne Europe: model socijalnog poslovanja, model socijalnih zadruga i model neprofitnog poduzetništva. Pri tome zaključuju da bi se raznolikost modela socijalnog poduzetništva trebala gledati kao snaga, posebno uzevši u obzir kompleksnost socijalnih problema s kojima se društva suočavaju.

Ova knjiga je istraživački doprinos razvoju područja u regiji, dijelom i jer je uključila mnoge regionalne autore te ih uputila na međusobnu suradnju. Ona osnažuje analitičku perspektivu ovog podistraženog područja te daje poticaj za daljnje razmatranje doprinosa socijalnog poduzetništva u regiji. Dodatan doprinos vidimo u fokusiranju upravo na regiju i prihvaćanju perspektiva o različitim putanjama razvoja u ovoj regiji koje se često zanemaruju ili »utope« u pisanju o socijalnim i ekonomskih pitanjima na razini Europe. Time se daje i određeni identitet području u prepo-

znavanju povijesnih i drugih specifičnosti razvoja i karakteristika socijalnog poduzetništva u regiji u odnosu na zapadnu Europu. Knjiga *Social Enterprise in Central and Eastern Europe. Theory, Models and Practice* stoga može biti koristan izvor za istraživače, studente, stručnjake, kreatore politika, medije i druge koji žele steći široko razumijevanje fenomena socijalnog poduzeća i socijalnog poduzetništva u regiji srednje i istočne Europe.

Danijel Baturina

Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu,
Studijski centar socijalnog rada

doi: 10.3935/rsp.v29i1.1882

THE POWER OF CREATIVE DESTRUCTION: ECONOMIC UPHEAVAL AND THE WEALTH OF NATIONS

Philippe Aghio, Céline Antonin,
Simon Bunel

Cambridge, Massachusetts: The Belknap Press of Harvard University Press, 2021., 389 str.

Joseph Schumpeter, popularno nazvan ocem poduzetništva, u svojoj knjizi *Kapitalizam, socijalizam i demokracija* (1942.), naglašava neospornu važnost inovacija za gospodarski rast i razvoj: »Kad god se uspješno pojavi novi način proizvodnje, ili kada se pojavi neka nova stvar koja rješava glavne probleme u poslovanju, postaje puno jednostavnije drugim ljudima da učine istu tu stvar, pa čak da se na temelju nje i unaprijede«. Pritom je

nužno kreativno uništavanje koje podrazumijeva kako je: »Temeljni impuls koji pokreće i održava kapitalistički motor u pokretu (...) u iznalaženju novih metoda proizvodnje ili transporta, novih tržišta, novih oblika industrijskih organizacija koje kapitalističko poduzeće stvara«. Promjene su nužne i prije svega znače drugačije proizvode, promjenu načina proizvodnje, izmjenu postojeće organizacijske strukture i drugo. Ipak, ljudi se često (ili skoro uvijek) boje nepoznatog, pa koliko god bili nezadovoljni postojećim, ipak ono poznato ne žele mijenjati.

Jako dobar primjer za navedeno je hrvatsko tržište rada koje je donedavno obilježavala visoka nezaposlenost. Stoga Jan Rutkowski u članku *Analiza i prijedlozi poboljšanja tržišta rada u Hrvatskoj*² jasno izlaže kako je jedan od najvećih problema našeg tržišta rada prevelika posvećenost očuvanju postojećih tvrtki i zaposlenosti, umjesto stvaranju novih gospodarskih subjekata i povećanju mogućnosti zaposlenja. Slična obilježja su još 2004. godine uočili Eric Bartelsman, John Haltiwanger i Stefano Scarpetta koji u članku *Microeconomic Evidence of Creative Destruction in Industrial and Developing Countries* razmatraju stanje u 24 odabrane zemlje i nedvojbeno zaključuju kako su one zemlje koje su bile spremnije mijenjati postojeću gospodarsku strukturu postigle i najbolje gospodarske učinke.

Ujedno, u ekonomskoj teoriji nije baš bilo posve jasno zbog čega je toliko važan utjecaj kreativnog uništavanja. Pojašnjenju mnogih nepoznanica o toj temi više nego uspješno doprinosi nova publikacija *The Power of Creative Destruction: Economic Upheaval and the Wealth of Nations* (Moć kreativnog uništavanja: Ekonomski preokret i bogatstvo naroda).

Knjigu su pripremili francuski istraživači Philippe Aghio, Céline Antonin, Simon Bunel (AAB), a objavio the Belknap Press iz Cambridgea.

Osim uvoda i zaključka, knjiga ima 15 poglavlja u kojima AAB detaljno istražuju širok spektar različitih tema, ponajviše vezanih uz uspješan inovacijski razvoj i važnost kreativnog uništavanja. Vrlo argumentirano razmatraju mnogobrojne teme poput potrebe povećane konkurencije na tržištu, pravednosti, dohodovne nejednakosti i oporezivanja, povezanosti kreativnog uništavanja i sreće, kako istodobno *zazeleniti* gospodarstvo i osigurati inovativni napredak i mnogo toga drugog. Posve je normalno kako se u kratkom prikazu ne mogu iznijeti i pojasniti sve njihove brojne ideje, ali se ipak može spomenuti nekoliko najvažnijih misli.

Autori si zadaju jako zahtjevnu zadaću, a to je pružiti odgovore na mnoga složena pitanja, poput kako ostvariti uspješan industrijski uzlet; kako osigurati lakše prihvaćanje velikih tehnoloških promjena; koji su preduvjeti za uspješnu konvergenciju zemalja na različitoj razini gospodarskog rasta; kako uspješno izaći iz zamke srednjeg dohotka i kako osigurati uspješno provođenje strukturnih promjena? Nadalje, razmatraju mogu li se potaknuti inovacije i kreativno uništenje, a da se istodobno zaštititi okoliš i smanje dohodovne nejednakosti. Mogu li se izbjeći potencijalno štetni učinci kreativnog uništenja na zapošljavanje, zdravlje i čovjekovo blagostanje? Postoji li razlog za strah od umjetne inteligencije i digitalne revolucije te kako ga ublažiti? U svemu navedenom, nužno je ponovno razmisliti o ulozi države i civilnog društva, odnosno, koju ulogu svaki od njih može odigrati u poticanju inovacija i kreativnog uništenja te tako

² Financijska teorija i praksa, 27, broj 4. Dostupno na: https://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=8921.

povećati nacionalno bogatstvo. Posljednja poglavlja ove zanimljive i vrijedne knjige – 14., 15. i Zaključak – posvećena su opisu problema koji obilježavaju suvremeni kapitalizam u svijetu i mogućnostima njihovog rješavanja.

Naravno, za Hrvatsku su sve teme jako zanimljive, ali neke su nam od njih poznatije. Jedna od njih je *zarobljenost* na srednjoj razini dohotka. Godine 1890. argentinski BDP po stanovniku dosegao je 40% američkog BDP-a, što ju je činilo zemljom srednje razine dohotka. U to je doba Argentina imala tri puta veći BDP od Brazila i Kolumbije, gotovo jednak japanskom. Argentina je uglavnom zadržala ovaj status do 1930-ih, bez značajnijeg smanjenja zaostatka. No, počevši od 1930-ih, argentinska produktivnost počela je dosta naglo opadati u odnosu na američku. Zašto je zastala konvergencija argentinskog životnog standarda prema standardu SAD-a i onda se čak počela znatno pogoršavati? Rast Argentine uglavnom je učinak snažnog razvoja velike poljoprivredne proizvodnje, koja je zahtijevala uvoz strojeva i stranog kapitala za financiranje potrebne izgradnje infrastrukture. Nažalost, ova specijalizacija usmjerena na proizvodnju i izvoz poljoprivrednih proizvoda učinila je argentinsko gospodarstvo jako osjetljivim na bilo kakve fluktuacije globalne potražnje za tim proizvodima. Tako se Velika depresija 1930-ih poklopila s početkom pada Argentine. Kako bi spriječila taj pad, Argentina je trebala diversificirati svoju proizvodnju, snažnije se industrijalizirati i u mnogo većoj mjeri ulagati u inovacije. Umjesto toga, povukla se unutar svojih granica i usvojila politiku zamjene (supstitucije) uvoza domaćom proizvodnjom, umjesto jačanja izvoza i suočavanja s međunarodnom konkurencijom. Jednom riječju, Argentina nije uspjela prilagoditi svoje institucije na prelazak iz gospodarstva zasnovanog na poljoprivredni, na

industrijsko gospodarstvo temeljeno na inovacijama.

S druge strane, Japan je od kraja Druge svjetske rata do približno 1985. doživio spektakularan rast BDP-a po stanovniku i dosegao visoku razinu tehnološke razvijenosti prije nego što je ušao u dugo razdoblje stagnacije. Uspjeh se u velikoj mjeri temeljio na aktivnostima Ministarstva gospodarstva, trgovine i industrije koje je godinama uspijevalo ograničiti uvoz i poticati izvoz, dok je država subvencionirala ulaganja velikih industrijsko-financijskih konzorcija poznatih kao *keiretsu*. Snažna povezanost i utjecaj političke moći, administrativnih tijela i financijskih i industrijskih subjekata omogućila je izuzetne rezultate, ali je uslijed promjene na svjetskom tržištu, ponajviše narasle globalizacije i pojačane liberalizacije, došlo do velike promjene uvjeta poslovanja, pa su navedene institucije u želji očuvanja svojih moći i postojeće gospodarske strukture, postale ozbiljna kočnica razvoja.

Neoklasična teorija ne može objasniti takve prekide u ekonomskim trendovima jer, prema njoj, stopa gospodarskog rasta postupno opada kako se akumulira kapital, ali bez prekida trendova. Objasnjenje koje nudi Schumpeterova teorija rasta jest da su zemlje poput Argentine imale institucije ili usvojile politike koje određeno vrijeme pogoduju gospodarskom rastu akumulacijom kapitala i gospodarskim sustizanjem – posebice politikom supstitucije uvoza. Ipak, te zemlje nisu uspjele prilagoditi svoje institucije kako bi prešle na inovacijska gospodarstva i nužno kreativno uništavanje starog, što sprječava napredak.

Pomalo je danas nevjerojatno kako su Južna Koreja i Gana početkom 1960-ih bile na približno sličnoj razini razvoja koji se temeljio na poljoprivredi i imale oko tisuću dolara BDP-a po glavi stanovnika. BDP po stanovniku u Južnoj Koreji do 2010. godine porastao je za više od

dvadeset puta, dok se u Gani gotovo nije povećao. Da se Južna Koreja usredotočila samo na svoju komparativnu prednost, naime, na proizvodnju riže, doživjela bi vjerojatno sudbinu Gane i ostala u nerazvijenosti i siromaštvu. Bez vrlo aktivne gospodarske politike više vlada na razvoju nacionalnog industrijskog sektora, Južna Koreja bi možda danas bila najučinkovitiji proizvođač riže u svijetu, ali njezin BDP po stanovniku ne bi značajnije narastao. Južna Koreja je naprotiv postala svjetski lider, prvo u elektronici, a zatim u poluvođičima te je, zahvaljujući cijeni i kakvoći svojih proizvoda, vrlo konkurentna na svjetskom tržištu.

Svjetsko je gospodarstvo danas izloženo vrlo velikim izazovima među kojima se ističu narasla dohodovna nejednakost, usporeni gospodarski rast u posljednjih desetljeće i pol, ozbiljni klimatski poremećaji, a sada i posljedice pandemije COVID-19. Sve je to u velikoj mjeri razotkrilo nedostatke postojećeg gospodarskog i društvenog sustava. Stoga ne treba čuditi što su sve snažniji zagovornici izolacionizma i potrebe ograničavanja globalizacije, sve brojniji zastupnici potrebe za snažnijim usporavanjem gospodarskog rasta pa čak i potpunog napuštanja kapitalističkog sustava. Kapitalizam se bez sumnje suočava s ozbiljnom krizom identiteta, ali je usprkos svemu najbolji gospodarski model. Bilo bi pogrešno tvrditi kako je kapitalizam savršen sustav jer, ako je njegova regulativa slaba i/ili neučinkovita, ima niz negativnih posljedica koje se očituju u povećanim dohodovnim i imovinskim nejednakostima te mogućnosti da bogati i utjecajni u potpunosti odlučuju o svemu na štetu siromašnih i slabih. Neregulirani kapitalizam može dovesti do fragmentacije i trganja društvenog tkiva te uništavanja osjećaja zajedništva. Nadalje, može pojačati nesigurne oblike zapošljavanja i pogoršanje uvjeta rada što sigurno dovodi

do narušavanja zdravlja građana i njihove povećane izloženosti stresu. Ujedno, bez odgovarajućeg ograničenja, postojeći gospodarski subjekti – posebice u malim zemljama poput Hrvatske – lako mogu koristiti lobiranje, kako bi stekli monopolski položaj i onemogućili ulazak novih tvrtki na tržište.

Ipak, ukidanje kapitalizma nije rješenje. Čovječanstvo je u 20. stoljeću svjedočilo pokušajima s alternativnim sustavima socijalističkog planskog gospodarstva u mnogim zemljama širom svijeta, koje je imalo jako nepovoljne dugotrajne posljedice. Taj sustav građanima nije pružio slobodu i gospodarske poticaje potrebne za razvoj inovacije i prihvaćanje novih organizacijskih oblika. Tržišno gospodarstvo po svojim najznačajnijim obilježjima usmjereno je na stvaranje novog i uništenje zastarjelog i neproduktivnog. Povijesno se pokazalo kao snažan pokretač prosperiteta omogućavajući zemljama koje su ga prihvatile nezabilježen gospodarski rast i blagostanje stanovništva. Naravno, to ne znači kako se moramo neminovno pomiriti s ozbiljnim zamkama i nedostacima kapitalizma, kao nužnom cijenom za stvaranje prosperiteta i uklanjanje siromaštva.

U ovoj knjizi, autori su vrlo uvjerljivo i utemeljeno pokazali kako uz bolje razumijevanje značenja i važnosti kreativnog uništavanja te njegovog djelovanja na konkurentnost, dohodovnu nejednakost, čovjekov okoliš, regulaciju financijskog tržišta, nezaposlenost te zdravlje i sreću, siromašne zemlje mogu napredovati i susitići bogate. To, naravno, nije nimalo laka zadaća, ali uz odgovarajuću regulativu slobodnog tržišta i dosljedno poštovanje kreativnog uništavanja, to se može postići.

Predrag Bejaković
Institut za javne financije